

Michael J. Sandel:

Mi igazságos? ... és mi nem?

18/2

Bérelt segítség

Mi igazságos: a sorozás, vagy a zsoldos hadsereg?

Az amerikai polgárháború első hónapjaiban a látványos nagygyűlések és a hazafias felbuzdulás eredményeképpen az északi államokban több tízezer férfi jelentkezett az uniós hadseregbe. Miután az uniós hadsereg vereséget szenvedett Bull Runnál, majd a következő tavasszal kudarcot vallott George B. McClellan tábornok hadjárata Richmond elfoglalására, az északiak kezdték elveszteni a reményt, hogy a konfliktus gyorsan befejeződhet. Több katonára volt szükség, és 1862 júliusában Abraham Lincoln aláírta az Unió első sorozási törvényét. A Konföderáció korábban már elfogadott egy ilyen törvényt.

A kötelező sorozás teljes egészében ellentétes volt az amerikai individualizmus hagyományaival, ezért az uniós törvény egy látványos engedményt tett ennek a szellemiségnek: ha valakit besoroztak, de nem akart szolgálni, felfogadhatott valakit maga helyett.¹

A besorozottak, akik helyettesítőket kerestek, hirdetéseket adtak fel az újságokban, 1500 dollárt kínálva, ami akkortájt jelentős összeg volt. A Konföderáció törvénye szintén megengedte a helyettes állítását, így terjedt el a panaszos mondás elsősorban északon: „A gazdag ember háborúja, amelyet a szegények vívnak meg.” 1863 márciusában a Kongresszus egy új törvényt fogadott el a sorozásról, amelynek célja e panasz orvoslása volt. Bár a törvény nem szüntette meg a helyettesítés intézményét, de lehetővé tette, hogy bármely besorozott mentesüljön a szolgálat alól, ha 300 dollárt fizetett az államnak. Bár ez az összeg egy szakképzetlen munkás csaknem egyéves fizetésének számított, a törvény célja az volt, hogy a pénzbeli megváltást az átlagos munkások számára is elérhetővé tegye. Néhány város és megye pénzügyi támogatást adott a besorozottaknak, hogy megválthassák magukat. A biztosítótársaságok havi díjfizetés ellenében biztosítást adtak a sorozásra, azaz kifizették a megváltási díjat, ha a biztosítottat besorozták.²

Bár a megváltási díj célja az volt, hogy viszonylag olcsón meg lehessen váltani a katonai szolgálatot, politikailag sokkal népszerűtlenebbnek bizonyult, mint a helyettesítés; talán mert úgy tűnt, mintha

beárazta volna az emberéletet (vagy a halál kockázatát), és ráadásul az árat az állam szentesítette. Az újságok „300 dollárt vagy az életet” szalagcímekkel jelentek meg. A sorozás és a 300 dolláros megváltás feletti harag a sorozó tisztek elleni erőszakba torkollott, a legszembeesőbb módon New York városában az 1863. júliusi sorozási lázadás idején, amely napokon keresztül folytatódott, és több mint száz ember életét követelte. A következő évben a Kongresszus új sorozási törvényt hozott, amely eltörölte a megváltási díjat. A helyettes állításának joga azonban északon megmaradt (délien nem) a háború egész ideje alatt.³

Végül viszonylag kevés sorozott katona harcolt az Unió hadseregében (még a sorozás bevezetését követően is a hadsereg nagyobb-részt önkéntesekből állt, akiket jutalom ígéretével vagy a sorozással történő fenyegetéssel nyertek meg). Sokan azok közül, akiknek a nevét a sorozási sorshúzáson kihúzták, elmenekültek, vagy alkalmatlanság miatt kiszuperáltatták magukat. A kb. 207 000 ténylegesen besorozott katona közül 87 000 kifizette a megváltási díjat, 74 000-en helyettest állítottak maguk helyett, és csupán 46 000 teljesített tényleges szolgálatot.⁴ A maguk helyett helyettest állítók között volt Andrew Carnegie (acélmágnás – a fordító megjegyzése) és J. P. Morgan (bankár – a fordító megjegyzése), Theodore és Franklin Roosevelt (amerikai elnökök – a fordító megjegyzése) apja egyaránt, valamint két későbbi elnök, Chester A. Arthur és Grover Cleveland is.⁵

Vajon igazságosan osztotta el a polgárháborúban alkalmazott rendszer a katonai szolgálat terheit? Ha ezt a kérdést teszem fel a diákjaimnak, szinte mindegyikük nemmel válaszol. Azt mondják, nem tisztességes, hogy a tehetősök lehetőséget kaptak arra, hogy helyettest állítsanak, aki helyettük harcolt. Csakúgy, mint sok amerikai, aki tiltakozott az 1860-as években, a diákok is ezt egyfajta osztály-alapú diszkriminációnak tekintették.

Aztán megkérdezem a diákjaimat: vajon előnyben részesítik-e a kötelező katonai szolgálatot a mostani kizárólag önkéntes alapon szerveződő hadsereggel szemben? Szinte mindegyikük az önkéntességen alapuló hadsereget részesíti előnyben (csakúgy, mint az amerikaiak

Minta példány!

többsége). Ám ez fogós dilemmát jelent: ha a polgárháború idején tisztességtelen volt, hogy a tehetős emberek helyettest állíthattak a maguk helyébe, hogy megvívják az ő háborújukat is, vajon nem ugyanez érvényes-e az önkéntességen alapuló hadseregre?

Az alkalmazás módja természetesen különbözik. Andrew Carnegie-nek meg kellett találnia és közvetlenül kellett megfizetnie azt, aki majd helyettesíteni fogja; ma a hadsereg maga toborozza azokat a katonákat, akik Irakban vagy Afganisztánban harcolnak, és mi adófizetők együttesen fizetjük meg őket. De végül is ugyanarról beszélünk: mi, akik nem szeretnénk katonai szolgálatot teljesíteni, másokat bérelünk fel arra, hogy megvívják a háborúinkat, és kockáztassák az életüket. Mi akkor a különbség erkölcsi értelemben? Ha a polgárháború idején a helyettes bérlése igazságtalan volt, nem igazságtalan-e az önkéntességen alapuló hadsereg?

Hogy megvizsgálhassuk ezt a kérdést, tegyük félre a polgárháború idején alkalmazott rendszert, és foglalkozzunk a két szabványos toborzási eljárással – a kötelező katonai szolgálattal és a piaci megoldással.

A Legegyszerűbb formájában a kötelező katonai szolgálat módszerével a hadsereg úgy tölti fel állományát, hogy minden alkalmas állampolgára számára előírja azt, vagy ha kevesebb ember is elég, sorshúzással határozza meg a behívandók személyét. Ezt a rendszert alkalmazta az Egyesült Államok az első és a második világháború során. A kötelező behívás rendszerét alkalmazták a vietnami háború idején is, bár a rendszer bonyolult volt, tele sok halasztási lehetőséggel, például diákok és bizonyos foglalkozásokban alkalmazott személyek számára. Így sokan elkerülhették a katonáskodást.

A kötelező katonai szolgálat ellenállást szült a vietnami háborúval szemben, elsősorban az egyetemeken. Részben erre válaszul Richard Nixon elnök javaslatára eltörölték a kötelező jelleget. 1973-ban az Egyesült Államok leépítette jelenlétét Vietnámban, és áttért az önkéntességen alapuló katonai szolgálatra. A hadsereg egyben megnövelte a katonák fizetését és más kedvezményeket, hogy a szükséges létszámot biztosítsa.

Az önkéntes hadsereg, a szónak abban az értelmében, ahogy ma használjuk, a munkaerőpiacról elégíti ki szükségleteit, ahogy az éttermek, bankok, kiskereskedelmi láncok és más üzleti vállalkozások is. Az önkéntes kifejezés igazán eléggé pontatlan. Az önkéntes hadsereg nem úgy önkéntes, ahogy az önkéntes tűzoltók, akik ingyen teljesítenek szolgálatot, vagy a helyi ingyen konyha, ahol az önkéntesek szabad idejüket áldozzák fel. Ez hivatásos hadsereg, amelynek tagjai fizetésért dolgoznak. A katonák csak annyira „önkéntesek”, amennyire bármely más szakmában a fizetett alkalmazottak azok. Senkit nem hívnak be; azok végzik a munkát, akik ezt fizetés és más előnyök ellenében vállalják.

A legélesebb vita arról, hogy a demokratikus társadalom hogyan gondolkodjon a hadsereg létszámának feltöltéséről, a háború idején folyt, ahogy a polgárháború alatt a behívások kapcsán kitört zavarások és a vietnami háború során kirobbant tiltakozások tanúsítják. Miután az Egyesült Államok a tisztán önkéntesekből álló hadsereg bevezetése mellett döntött, a közvélemény elvesztette érdeklődését az igazságosság kérdése iránt a katonai szolgálattal kapcsolatos terhek elosztása terén. Ám az Egyesült Államok által Irakban és Afganisztánban folytatott háborúk ismét felelevenítették a vitát arról, hogy helyes-e, ha egy demokratikus társadalom a katonáit a piacról szerzi be.

A legtöbb amerikai támogatja az önkéntes hadsereget, és csak kevesen térnének vissza a kötelező katonai szolgálathoz. (2007 szeptemberében, az iraki háború kellős közepén egy Gallup-felmérés szerint az amerikaiak 80:18 arányban elleneztek a kötelező katonai szolgálat visszaállítását.)⁶ Ám az önkéntes hadsereg és a kötelező katonai szolgálat körül kiújult vita a politikai filozófia néhány nagy kérdésével szembesít bennünket – az egyéni szabadságjogok és az állampolgári kötelesség kérdéseivel.

Hogy e kérdéseket megvizsgálhassuk, hasonlítsuk össze a katonai szolgálat elosztásának három megvizsgált módját: a kötelező behívást, a kötelező behívást a helyettes állításának lehetőségével (a polgárháború idején alkalmazott módszer) és a piaci megoldást (önkéntes hadsereg). Melyik a legigazságosabb?

Érvek az önkéntes hadsereg mellett

Ha az ember a libertáriánus nézetek híve, a válasz nyilvánvaló. A kötelező katonai szolgálat igazságtalan, mert kényszerít, tehát a rabszolgaság egy formája. Azt sugallja, hogy az állam rendelkezik állampolgáraival, és azt teheti velük, amit akar, beleértve, hogy háborúban harcra és életük kockáztatására kényszerítheti őket. Ron Paul republikánus képviselő, aki vezető libertáriánus, a közelmúltban így fogalmazta meg ellenvetéseit a kötelező katonai szolgálat visszaállításával szemben az iraki háború idején: „A kötelező katonai szolgálat rabszolgaság. Ezt pedig az alkotmány 13. módosítása, amely tiltja a kényszerű szolgálatot, törvényen kívül helyezte. Besorozottként az ember könnyen az életét vesztheti, amely a kötelező katonai szolgálatot a rabszolgaság különösen veszélyes formájává teszi.”⁷

Am ha nem is gondoljuk, hogy a kötelező katonai szolgálat a rabszolgaság egy formája, még mindig felhozhatjuk ellene, hogy korlátozza az emberek választási szabadságát, és ezzel csökkenti az általános boldogságot. Ez a haszonelvű érv a kötelező katonai szolgálattal szemben. Eszerint a kötelező katonai szolgálat, szemben mondjuk egy olyan rendszerrel, amely biztosítja a helyettes állítását, csökkenti az emberek jólétét, mivel nem tesz lehetővé kölcsönösen előnyös csereüzleteket. Ha mind Andrew Carnegie, mind pedig a helyettese üzletet akar kötni, miért kéne meggátolni őket ebben? A csereüzlet megkötésének szabadsága, úgy tűnik, mindkét fél hasznosságát növeli, anélkül hogy bárki másét csökkentené. Ezért a haszonelvű nézetek szempontjából a polgárháborús módszer jobb, mint a szimpla kötelező katonai szolgálat.

Könnyű megérteni, hogy a haszonelvű előfeltevések miért alkalmasak a piaci gondolatmenet alátámasztására. Ha feltételezzük, hogy az önkéntes csere mindkét fél jobb helyzetbe hozza, anélkül hogy valaki más érdekeit sértené, akkor ez haszonelvű szempontból egyike a jó példáknak a piac szabadságának támogatására.

Jól láthatjuk ezt, ha összehasonlítjuk a polgárháborús rendszert az önkéntességen alapuló katonai szolgálattal. Ugyanaz a logika, amely

amellett érvel, hogy engedjük, hogy a besorozottak helyetttest állítsanak maguk helyét, alátámasztja a tisztán piaci megoldást is: ha a besorozottak helyetttest állíthatnak maguk helyett, akkor egyáltalán mi szükség van sorozásra? Miért nem toborzunk katonajelölteket a piacról? Meg kell állapítani azokat a bér- és egyéb feltételeket, amelyek elégséges számú és minőségű katonát biztosítanak, és bízunk az emberekre, hogy eldöntsék, vállalják-e ezt a munkát. Senki nem kényszerül arra, hogy akarata ellenére szolgáljon, azok pedig, akik hajlandók erre, eldönthetik, hogy mindent egybevetve a katonai szolgálatot választják-e más lehetőségekkel szemben.

Így aztán a haszonelvű nézetek szempontjából az önkéntes hadsereg tűnik a három közül a legjobb megoldásnak. Ha az emberek szabadon dönthetnek arról, hogy a felajánlott javadalmazás ellenében hajlandók-e katonai szolgálatot teljesíteni, az lehetővé teszi számukra, hogy csak akkor döntsenek így, ha ez maximalizálja a hasznosságukat. Akik pedig úgy döntenek, hogy nem vállalják a katonai szolgálatot, nem szenvednek el veszteséget a hasznosságukból azáltal, hogy akaratuk ellenére erre kényszerítik őket.

A haszonelvű nézetek híve nyilván felhozhatja, hogy az önkéntes hadsereg drágább, mint a kötelező szolgálaton alapuló. A kellő számú és minőségű katona biztosításához magasabb fizetésre és több más kedvezmény nyújtására van szükség, mintha az embereket kényszerítik a katonai szolgálatra. Így aztán haszonelvű szempontból aggodalomra adhat okot, hogy a jobban fizetett katonák többletboldogságát ellensúlyozhatja az adófizetők többletboldogtalansága, akiknek immáron több adót kell fizetniük.

Am ez az ellenvetés nem nagyon meggyőző, különösen ha az alternatíva a kötelező katonai szolgálat (helyettes állításának lehetőségével vagy anélkül). Furcsa lenne haszonelvű alapon úgy érvelni, hogy az adófizető költségeit más állami szolgáltatások, mint amilyenek például a rendfenntartás vagy tűzoltás, azzal csökkentjük, hogy véletlenszerűen kiválasztott embereket kényszerítünk e feladatok ellátására a piacnál alacsonyabb javadalmazás mellett; vagy mondjuk az autópálya karbantartását sorshúzás útján kiválasztott adófizetők vagy

általuk bérelt helyettesítők csoportjával végeztessük el. A boldogtalanság, ami az ilyen kényszerítő intézkedések eredménye, valószínűleg meghaladja az adófizetők előnyeit, amelyek az olcsóbb állami szolgáltatások kapcsán adódnak.

Így aztán mind a libertariánus, mind a haszonelvű nézetek szempontjából az önkéntes hadsereg a legjobb, ezt követi a polgárháborús hibrid rendszer, és végül a katonai szolgálat mint intézmény szervezése szempontjából a legrosszabbnak a sorozás tűnik. Ám legalább két ellenvetés felhozható ezzel a gondolatmenettel szemben. Az egyik a méltányossággal és szabadsággal, a másik a polgári erénnyel és a közjóval kapcsolatos.

1. számú ellenvetés: méltányosság és szabadság

Az első ellenvetés úgy szól, hogy a korlátozott számú választási lehetőséggel rendelkezők számára a szabadpiac egyáltalán nem szabad. Vegyünk egy extrém esetet: egy hajléktalan, aki a híd alatt alszik, talán bizonyos értelemben a saját döntéséből teszi ezt, de döntését nem feltétlenül tekintenénk szabad elhatározásból születettnek. Nyilván azt sem gondolhatnánk, hogy inkább a híd alatt akar aludni, mint egy lakásban. Ahhoz, hogy megtudjuk, vajon döntése azt jelenti, hogy szívesebben alszik szabad ég alatt, vagy netán egyszerűen csak nem engedhet meg magának egy lakást, tudnunk kell valamit a körülményeiről. Szabadon cselekszi, amit cselekszik, vagy szükségből?

Általában ugyanez a kérdés tehető fel a piaci döntésekkel kapcsolatban – ideértve azokat a döntéseket, amelyeket az emberek akkor hoznak meg, amikor különböző állásajánlatokat fogadnak el. Hogyan alkalmazható mindez a katonai szolgálatra? Nem dönthetjük el, hogy az önkéntes hadsereg igazságos vagy igazságtalan anélkül, hogy tudnánk, milyen körülmények uralkodnak a társadalomban: vajon az esélyegyenlőség elégséges mértékben érvényesül-e, vagy néhány embernek nagyon kevés lehetőség adatik meg. Vajon mindenkinek osztályrészül jut, hogy főiskolára menjen, vagy egyes emberek számára a katonai szolgálat kínálja az egyetlen módot erre?

A piaci gondolatmenet szempontjából az önkéntes hadsereg azért vonzó, mert mellőzi a kötelező sorozás lényegi elemét, a kényszerítést, vagyis a katonai szolgálat nem az érintettek egyetértése nélkül jön létre. Ám néhányan azok közül, akik végül is a tisztán önkéntes hadseregben kötnek ki és ott szolgálnak, talán épp olyan ellenérzéssel viseltetnek a katonai szolgálat iránt, mint azok, akik soha nem lépnek be a hadseregbe. Ha a szegénység és a gazdasági értelemben hátrányos helyzet széles körben elterjedt, a döntés, hogy valaki katonai szolgálatot vállal, egyszerűen csak a lehetőségek hiányát tükrözi.

Ez az ellenvetés azt állítja, hogy a katonai szolgálat talán nem annyira önkéntes, mint amilyennek tűnik. Sőt, tartalmazhatja a kényszerítés bizonyos elemét is. Ha a társadalom néhány tagja számára nem állnak rendelkezésre más alkalmas lehetőségek, azok, akik a katonai szolgálat mellett döntenek, akár kötelezően besorozhatók is lennének pusztán a gazdasági kényszerek hatására. Ebben az esetben a kötelező sorozás és az önkéntes hadsereg közötti különbség nem abban áll, hogy az egyik kötelező, míg a másik önkéntes – inkább arról beszélhetünk, hogy a kényszer különböző formáival operálnak: az egyik esetben a törvény erejéről, a másik esetben a gazdasági kényszerek nyomásáról van szó. Csak akkor mondhatjuk azt, hogy valaki nem a lehetőségek kevés száma miatt dönt a fizetett katonai szolgálat mellett, hanem valóban ezt a tevékenységet választja, ha elégséges számú megfelelő munka áll rendelkezésre.

A jelenkor önkéntes hadseregének osztályösszetétele igazolja ezt az ellenvetést, legalábbis egy bizonyos mértékig. Az alacsony és közepes jövedelmi helyzetű társadalmi csoportokból (a medián éves jövedelem háztartásonként 30 850–57 836 dollár között) származó fiatalok aránytalanul nagy számban szerepelnek az aktív szolgálatot teljesítők között.⁸ Legkevesbé a lakosság legszegényebb 10%-a (ami az elvárt iskolázottság és képességek hiányával magyarázható) és a legtehetősebb (medián éves jövedelem háztartásonként 66 329 dollár vagy a felett) 20%-a képviselteti magát.⁹ Az utóbbi években a hadseregbe jelentkezők több mint 25%-a nem rendelkezett normális középfokú végzettséggel.¹⁰ Miközben a polgári lakosság 46%-ának

van valamilyen felsőfokú végzettsége, a 18–24 év közötti katonai szolgálatot teljesítő fiatalok csupán 6,5%-a vett részt bármilyen felsőfokú képzésben.¹¹

Az utóbbi években az amerikai társadalom leginkább kivételezett fiataljai nem választották a katonai szolgálatot hivatásul. Egy, a közel-múltban megjelent, a fegyveres erők osztályösszetételével foglalkozó könyv címe jól ragadja meg ezt a jelenséget: *AWOL, The Unexcused Absence of America's Upper Classes from Military Service* (Engedély nélküli távolmaradás, az amerikai felső osztály megbocsáthatatlan távolmaradása a katonai szolgálattól).¹² A Princeton Egyetem 1956-ban végzett 750 diákjából a többség – 450 – belépett a hadseregbe. A 2006-ban végzett 1108 Princeton-diák közül csak kilenc.¹³ Hasonló helyzettel találkozunk más elit egyetemeken és az ország fővárosában is. A Kongresszus tagjai mindössze két százalékának gyermekei szolgálnak a hadseregben.¹⁴

Charles Rangel demokrata párti képviselő Harlemből, egy kitüntetésekkel dekorált koreai veterán ezt igazságtalannak tartja, és a kötelező katonai szolgálat ismételt bevezetése mellett tört lándzsát. „Mindaddig, amíg amerikaiak háborúznak – írja –, mindenki köteles az életét kockáztatni, nem csupán azok, akik gazdasági körülményeik okán a vonzó sorozási bónuszok és oktatási lehetőségek miatt lépnek be a hadseregbe.” Rangel felhívja a figyelmet arra is, hogy New York-ban „a katonai szolgálat eloszlása különösen aránytalan. 2004-ben a városi jelentkezők 70%-a fekete vagy latin származású volt, akiket alacsony jövedelmi viszonyok között élő közösségekből verbuváltak.”¹⁵

Rangel ellenezte az iraki háborút, és úgy véli, hogy soha nem került volna rá sor, ha a döntéshozók gyermekeinek is részt kellett volna venniük a harcokban. Az a véleménye, hogy mivel az amerikai társadalomban nincs esélyegyenlőség, a kevesebb lehetőségekkel rendelkezők szempontjából méltánytalan a piacra bízni a katonai szolgálat elosztását:

„A nagy többsége azoknak az embereknek, aki az országért Irakban harcolnak, szegényebb közösségekből érkeznek, akik számára a 40 000 dollárig terjedő sorozási bónusz és további ezer dollárok

oktatási célokra nagyon vonzóak. Azok számára, akiknek van lehetőségük főiskolára menni, ezek a kedvezmények – hogy kockáztassák ezek ellenében az életüket – érdektelenek.”¹⁶

Így hát az önkéntes hadsereg melletti piaci érvel szemben az első ellenvetés a méltánytalansággal és a kényszerítéssel kapcsolatos; az osztályalapon történő hátrányos megkülönböztetés igazságtalanságával és a kényszerítéssel, amire akkor kerül sor, ha a gazdasági hendi-kep miatt a fiatalok rászánják magukat, hogy felsőfokú tanulási lehetőségek és más kedvezmények ellenében kockáztassák az életüket.

Vegyük észre, hogy a kényszerítésre vonatkozó ellenvetés nem általában az önkéntes hadsereggel mint olyannal kapcsolatos; olyan önkéntes hadseregre vonatkozik, amely abban a társadalomban működik, amelyben komoly problémák vannak az esélyegyenlőség érvényesülésével. Tegyük félre ezeket az egyenlőtlenségeket, és nincs ellenvetés az önkéntes hadsereggel szemben. Képzeljünk el például egy tökéletesen egyenlő társadalmat, amelyben a tanulási lehetőségek mindenki számára egyformán rendelkezésre állnak. Egy ilyen társadalomban senki nem panaszkodhatna, hogy a katonai szolgálat elvállalása nem szabad döntés eredménye, amely méltánytalanul, a gazdasági kényszer nyomása alatt született.

Természetesen egyetlen társadalom sem tökéletesen egyenlő, így a kényszerítés kockázata mindig ott lebeg az emberek azon döntései felett, amelyeket a munkaerőpiacon hoznak. Mennyi esélyegyenlőségre van szükség, hogy a piaci döntések szabadok, és ne kikényszerítettek legyenek? Melyik az a pont, amelyen a társadalom háttérviszonyaiban fennálló egyenlőtlenségek aláássák társadalmi intézmények (amilyen például az önkéntes hadsereg) méltányos jellegét, amelyen az egyéni döntések alapulnak? Milyen körülmények között szabad a piac valójában? Hogy megválaszolhassuk ezeket a kérdéseket, meg kell vizsgálnunk azokat a morál- és politikai filozófiákat, amelyek a szabadságot – és nem a hasznosságot – tekintik az igazságosság alapjának. Ezért halasszuk el ezeknek a kérdéseknek a megvitatását a későbbiekre, amikor majd Immanuel Kanttal és John Rawlsszal foglalkozunk.

2. számú ellenvetés: polgári erény és közjó

Addig is vegyük szemügyre a második ellenvetést a piac felhasználásával szemben a katonai szolgálat elosztása terén, amely a polgári erényre és a közjóra hivatkozik.

Eme ellenvetés szerint a katonai szolgálat nem egy az elvégzendő munkák közül; valójában állampolgári kötelesség. Ezen érvelés szerint minden állampolgár kötelessége, hogy szolgálja hazáját. E nézetek néhány híve úgy véli, hogy e kötelességnek csak a katonai szolgálat elvállalásával lehet eleget tenni, míg mások szerint más nemzeti szolgálatokkal is, ilyen a Peace Corps, az AmeriCorps vagy a Teach for America (az állampolgárok önkéntes munkáján alapuló állami programok az amerikai értékek terjesztésére bel- és külföldön – *a fordító megjegyzése*). Ám, ha a katonai szolgálat (vagy a nemzeti szolgálatok) állampolgári kötelesség, helytelen a piacon adni-venni.

Vegyük egy másik állampolgári kötelességet, az esküdti feladatok ellátását. Senki nem hal bele az esküdti feladatok ellátásába, ám elég fárasztó lehet, pláne ha munkahelyi teendőkkal vagy sürgős kötelezettségekkel ütközik. Mégsem tesszük lehetővé, hogy az emberek helyett állítsanak maguk helyett az esküdtszékbe. És nem használjuk a piacot sem, hogy fizetett, professzionális, kizárólag „önkéntességen alapuló” esküdtrendszert hozzunk létre. Miért nem? A piaci logikát követve könnyen érvelhetnénk emellett. A sorozással szemben felhozott haszonelvű érvek az esküdtek kötelező kijelölésével szemben is felhozhatók. Ha megengednénk egy elfoglalt embernek, hogy helyett állítson maga helyett az esküdtszékbe, mindketten jobban járnának. A kötelező esküdti funkció eltörlése még jobb lenne; lehetővé tehetnénk, hogy a piac biztosítson elégséges számú szakképzett esküdtet, és így akik akarják az ilyen munkát, megkapják, akik meg nem, azok megszabadulhatnak tőle.

Miért mondunk le akkor az esküdtek kiválasztását biztosító piac nagyobb társadalmi hasznáról? Talán mert aggódunk, hogy a fizetett esküdtek között aránytalanul sok lesz a hátrányos társadalmi helyzetű személy, és ezért az igazságszolgáltatás minősége romlana? Ám nincs okunk feltételezni, hogy a tehetősebbekből jobb esküdt lesz, mint

a szerényebb háttérrel rendelkezőkből. Egyébként is, a bérek és juttatások mozgatóerővel (ahogy a hadsereg teszi) biztosítható, hogy a megfelelő képzettségű és képességű emberek jelentkezzenek esküdtnek.

Valójában azért tesszük kötelezővé az esküdti feladatok ellátását ahelyett, hogy megengednénk a funkciók bérlését, mert azt gondoljuk, hogy a bírósági igazságszolgáltatás olyan feladat, amelyben minden állampolgárnak részt kell vennie. Az esküdtek nem egyszerűen szavaznak; megvitatják egymással a bizonyítékokat és a törvényt. És ezek a viták a különböző életutak bejáró esküdtek tapasztalataiból merítenek. Az esküdti kötelesség nem csupán a peres esetek megoldásának egy módja. Valójában a polgári nevelés egyik formája és a demokratikus állampolgárság intézményének egy lehetséges kifejezése. Bár az esküdti tevékenység korántsem mindig lélekemelő, az az elgondolás, hogy minden állampolgár köteles elvégezni, kapcsolatot teremt a bíróságok és az emberek között.

Valami hasonlót lehet a katonai szolgálatról is elmondani. Az állampolgári érvelés ennek kötelező jellege mellett arra hivatkozik, hogy a katonai szolgálat, csakúgy, mint az esküdti, állampolgári kötelesség; kifejezi és elmélyíti a demokratikus állampolgárság intézményét. Ebből a szempontból lefokozása árucikké – bérelünk embereket a feladat elvégzésére – kikezdi azokat a polgári eszményeket, amelyeknek pedig kormányoznia kellene ezt a tevékenységet. Ezen ellenvetés szerint a katonák pénzért történő alkalmazása abból a célból, hogy megvívják háborúinkat, nem azért rossz, mert tisztességtelen a szegényeinkkel szemben, hanem mert lehetővé teszi, hogy kibújunk állampolgári kötelességeink alól.

David M. Kennedy történész ennek a gondolatmenetnek az egyik lehetséges verzióját fejtette ki. Ő azt állítja, hogy „az Egyesült Államok fegyveres ereje sokban hasonlít egy zsoldos hadseregbe”, amin egy olyan fizetett hivatásos hadsereget ért, amely jelentős mértékben elkülönült attól a társadalomtól, amelynek a megbízásából harcol.¹⁷ Ezzel nem akarja rossznak feltüntetni azok motivációit, akik belépnek a hadseregbe. Ám azzal, hogy kisszámú polgártársunkat bérbe veszünk háborúink megvívása céljából, ügyesen kimászunk a csávából.

Ez a helyzet gyengíti a kapcsolatot a demokratikus állampolgárok többsége és a nevükben harcoló katonák között.

Kennedy megjegyzi, hogy „a lakosságban elfoglalt súlyához képest a mai aktív katonaság létszámát tekintve 4%-a annak az erőnek, amely megnyerte a második világháborút”. Ez viszonylag könnyűvé teszi a döntéshozók számára, hogy az ország részvételével háborút indítsanak anélkül, hogy meg kellene szerezniük a társadalom egészének teljes körű támogatását. „A történelem legerősebb katonai gépezete ma háborúba küldhető annak a társadalomnak a nevében, amelynek ez egyetlen álmatlan éjszakát sem okoz.”¹⁸ Az önkéntes hadsereg a legtöbb amerikait felmenti a felelősség alól, hogy harcoljanak és meghaljanak országukért. Vannak ugyan olyanok, akik ezt előnynek tartják, azonban a felmentés a közös áldozat alól gyengíti a politikai számon kérhetőséget:

„Az amerikaiak túlnyomó többsége, amely a legkisebb kockázatát sem vállalja, hogy katonai szolgálatot teljesítsen, lényegében bérbe vett leginkább hátrányos helyzetű honfitársai közül néhányat, hogy végezzék el a legveszélyesebb feladatokat, miközben a többség zavaraltalanul végzi a dolgát anélkül, hogy egy csepp vérért hullajtáná.”¹⁹

A kötelező katonai szolgálat melletti állampolgári érvelés egyik leghíresebb példája Jean-Jacques Rousseau (1712–1778), a felvilágosodás Genfben született politikai teoretikusa. A Társadalmi szerződés (1762) című munkájában azzal érvel, hogy az állampolgári kötelességek piacképes javakká történő átforgalmazása nem növeli a szabadságot, hanem sokkal inkább aláássa:

„Attól a pillanattól kezdve, hogy a polgárok már elsősorban nem a köz szolgálatával törődnek, és szívesebben szolgálnak az erszényükkel, mint a személyükkel, az állam az összeomlás határán van. Hadba kell vonulni? Zsoldos csapatokat bérelnek, és otthon maradnak. (...) Ha az állam csakugyan szabad, a polgárok mindent két kezükkel szereznek meg, semmit a pénzükkel; nem hogy kötelességeik megváltásáért fizetnének, inkább azért fizetnek, hogy maguk láthassák el kötelességeiket. Távol állok a közfelfogástól, azt tartom, hogy a robot kevésbé mond ellent a szabadságnak, mint az adófizetés.”²⁰

Rousseau erőteljes koncepciója az állampolgári létről és fenntartásai a piaccal kapcsolatban távolinak tűnnek a jelenkor előfeltevéseitől. Hajlamosak vagyunk arra, hogy az államot a maga kötelező törvényeivel és szabályaival az erő világának tekintsük, míg a piacokat önkéntes cseréikkel a szabadság birodalmának. Rousseau azt mondaná, hogy ez pont fordítva van, legalábbis ami az állampolgári dolgokat illeti.

A piachívók az önkéntes hadsereget védve elutasíthatják Rousseau szigorú definícióját az állampolgárságról, vagy tagadhatják, hogy ez a katonai szolgálatot illetően releváns lenne. Ám az állampolgári eszmények, amelyeket Rousseau felidéz, valamekkora egyetértésre számítanak még az olyan piacban hívó gazdaságokban is, mint az Egyesült Államok. Az önkéntes hadsereg legtöbb támogatója hevesen tiltakozik az ellen, hogy az ilyen hadsereget zsoldos hadseregnek tekintsék. Helyesen mutatnak rá arra, hogy a soraiban szolgálók között sokakat a hazafias érzés motivál, nem csupán a pénz és egyéb juttatások. Ám miért gondoljuk, hogy ez lényeges? Feltéve, hogy a katonák jól végzik a dolgukat, miért kell nekünk azzal törődnünk, hogy mi motiválja őket? Még akkor is, ha a toborzást a piacra bizzuk, nem könnyű a katonai szolgálatot a hazafiság és polgári erény régebbi eszményeitől elválasztani.

Ám vegyük szemügyre a következőket: végül is mi a különbség a jelenlegi önkéntes hadsereg és egy zsoldos hadsereg között? Mind a kettő fizet a katonáknak, hogy harcoljanak. Mind a kettő fizetéssel és más előnyökkel ösztönzi a reménybeli katonákat a csatlakozásra. Ha a piac alkalmas módja egy hadsereg létrehozásának, végül is mi a baj a zsoldosokkal?

Valaki erre azt válaszolhatja, hogy a zsoldosok külföldi állampolgárok, akik csak pénzért harcolnak, míg az amerikai önkéntes hadsereg kizárólag amerikaiakat toboroz soraiba. Ám ha a munkaerőpiac alkalmas eszköz a katonai létszám biztosítására, nem egészen világos, hogy az USA fegyveres erői a toborzási gyakorlatban miért diszkriminálnak nemzetiségi alapon? Miért ne toborozhatna aktívan katonákat más országok állampolgárai közül, akik dolgozni akarnak,

és rendelkeznek a szükséges képesítéssel? Miért ne lehetne egy idegenlégiót létrehozni fejlődő országokból származó katonákból, hiszen ezekben az országokban alacsony a munkabér, és kevés a jó munkalehetőség?

Néha elhangzanak olyan érvek, hogy a külföldi katonák kevésbé lennének lojálisak, mint az amerikaiak. Ám a nemzeti hovatartozás nem garancia arra, hogy valaki lojális lesz a csatáiban, és egyébként is a toborzók átvilágíthatnák a jelentkezőket, hogy megállapítsák, ki mennyire megbízható. Ha egyszer elfogadjuk azt a koncepciót, hogy a hadsereg a piacról elégítheti ki munkaerő-szükségletét, elvben nincs ok arra, hogy a lehetőséget az amerikai állampolgárokra korlátozzuk – kivéve azt az esetet, ha úgy gondoljuk, hogy a katonai szolgálat állampolgári kötelesség, az állampolgári lét egyik megnyilvánulása. Ám ha így gondolkodunk, jó okunk van arra, hogy megkérdőjelezzük a piaci megoldást.

Két nemzedékkel a kötelező katonai szolgálat megszűnése után az amerikaiak haboznak, hogy a piaci logikát teljes egészében alkalmazzák a katonai szolgálatra. A francia idegenlégió régóta toboroz külföldieket, hogy Franciaországért harcoljanak. Bár a francia törvények tiltják, hogy a légió aktívan toborozzon az ország határain kívül, az internet korában ez a korlátozás elveszítette a jelentőségét. A 13 nyelven folyó online-toborzás az egész világból vonz jelentkezőket. Az állomány egynegyede latin-amerikaiak közül kerül ki, és egyre többen jönnek Kínából és más ázsiai országokból.²¹

Az Egyesült Államok nem állított fel idegenlégiót, de tett egy lépést ebbe az irányba. Mivel az iraki és afganisztáni háború elhúzódik, a toborzási nehézségek láttán a hadsereg az Egyesült Államokban ideiglenes vízummal tartózkodó külföldi bevándorlók között kezdett munkához. Az ajánlat része a jó fizetés és az amerikai állampolgársághoz vezető út lerövidítése. Az amerikai fegyveres erőknél jelenleg kb. harmincezer nem amerikai állampolgárságú katona szolgál. Az új program a zöldkártyás állandó tartózkodási engedéllyel rendelkezőkön túlmenve az ideiglenes tartózkodási engedéllyel ellátott bevándorlók, a külföldi diákok és menekültek között is lehetővé teszi a toborzást.²²

A külföldi katonák toborzása nem az egyetlen piaci megoldás. Ha a katonai szolgálatot olyan munkának tekintjük, mint bármely más, nincs okunk feltételezni, hogy csak az állam folytathat toborzást. Valójában az Egyesült Államok jelentős mértékben magáncégeknek szervez ki katonai feladatokat. A magántulajdonban lévő katonai alvállalkozók egyre nagyobb szerepet játszanak a világszerte zajló konfliktusokban, és például az Egyesült Államok iraki katonai jelenlétének jelentős részét adják.

2007 júliusában a *Los Angeles Times* beszámolt arról, hogy az USA által fizetett magánvállalkozók száma (180 000) Irakban meghaladta az ott állomásozó katonai személyzet létszámát (160 000).²³ E vállalkozók közül sokan nem harci feladatokat látnak el: bázisokat építenek, járműveket javítanak, szállítási és étkeztetési feladatokat végeznek. Ám közülük közel 50 000 fegyveres biztonsági szolgálatot teljesít, mint például bázisok őrzése, konvojok és diplomaták kísérése, ami gyakran azzal jár, hogy harci cselekményekben vesznek részt.²⁴ Több mint 1200 magánvállalkozó halt meg Irakban, bár őket nem zászlóval letakart koporsókban szállítják haza, és a hivatalos amerikai veszteségstatisztikákban sem szerepelnek.²⁵

Az egyik legnagyobb magánkézben lévő katonai vállalkozás a *Blackwater Worldwide*. A vállalat vezérigazgatója Erik Prince, egy korábbi Navy SEAL (speciális műveletek végzésére kiképzett tengerészgyalogos – *a fordító megjegyzése*), aki a szabadpiac lelkes híve. Visszautasítja azt az állítást, hogy katonái „zsoldosok”, még magát a kifejezést is „rágalmazónak” nevezi.²⁶ „Mi valami olyasmit végzünk a nemzetbiztonsági apparátus számára, amit a Federal Express (csomagküldéssel és levélzállítással foglalkozó amerikai magáncég – *a fordító megjegyzése*) a posta számára.”²⁷ A Blackwater 1 milliárd dollárnyi megrendelést kapott az Irakban elvégzendő munkákra, ám tevékenysége gyakran szerepelt viták középpontjában.²⁸ Először 2004-ben került a közvélemény érdeklődésének homlokterébe, amikor négy munkatársán rajtaütöttek Falludzsában, megölték őket, és kettőjük holttestét lelógatták egy hídról. Az incidens miatt George W. Bush elnök tengerészgyalogosokat vezényelt Falludzsába, akik nagyarányú és veszteségekkel járó ütközetet vívtak a felkelőkkel.

2007-ben hat Blackwater-őr tüzet nyitott a tömegre Bagdad egyik terén, és megöltek tizenhét civilt. Az örök ellen, akik azt állították, hogy először rájuk lőttek, nem indítottak eljárást az iraki törvények alapján, mert az amerikai megszálló hatóságok által a megszállást követően lefektetett szabályok immunitást biztosítottak számukra. Az érintetteket később az amerikai igazságszolgáltatás gyilkosságért vád alá helyezte, az iraki kormány pedig az incidenst követően követelte a Blackwater kivonását az országból.²⁹

Sokan vannak a Kongresszus képviselői és általában a közvélemény tagjai között, akik nem értenek egyet azzal, hogy a háborút olyan nyereség alapján működő vállalatoknak szervezzék ki, mint a Blackwater. A bírálók főleg arra hivatkoznak, hogy ezek a vállalatok nem elszámoltathatók, és felhívják a figyelmet az ilyen cégek által elkövetett visszaélésekre. Néhány évvel a Blackwater-féle lövöldözést megelőzően más cégek által szerződttetett magánszemélyek másokkal együtt részt vettek abban az incidensben, amelynek során az Abu Ghraib börtön fogvatartottaival szemben visszaéléseket követtek el. Bár az érintett katonákat hadbíróság elé állították, a magáncégek alkalmazottait nem büntették meg.³⁰

Am tételezzük fel, hogy a Kongresszus megszigorítja a magánkézben lévő katonai vállalatok elszámoltathatóságával kapcsolatos szabályozást, és alkalmazottaik magatartását illetően ugyanolyan normákat vezet be, mint az amerikai katonák esetében. Vajon ebben az esetben a tény, hogy magánvállalatok vívják a mi háborúinkat, erkölcsileg kevésbé kifogásolható lesz? Vagy mégiscsak van különbség aközött, hogy a Federal Expressnek fizetünk a postai küldemények kézbesítéséért, vagy a Blackwatert alkalmazzuk, hogy halált hozó tevékenységet folytasson a csatatereken?

Hogy megválaszolhassuk ezt a kérdést, egy korábbiit kell megoldanunk: vajon a katonai szolgálat (sőt talán mindenfajta nemzeti szolgálat) olyan állampolgári kötelesség-e, amelyet mindenkinek teljesítenie kell, vagy egy a nehéz és kockázatos szakmák közül (mint például a szénbányászat vagy a kereskedelmi halászat), amelyeket megfelelően szabályoz a munkaerőpiac? És, hogy ezt megválaszol-

hassuk, egy átfogóbbra is választ kell kapnunk: egy demokratikus társadalom tagjai milyen kötelezettségekkel viseltetnek egymás iránt, és hogyan keletkeznek ezek a kötelezettségek? Az igazságossággal foglalkozó különböző elméletek eltérő válaszokat adnak erre a kérdésre. Könnyebben el fogjuk tudni dönteni, hogy kötelező sorozással biztosítsunk katonákat a hadsereg számára, vagy alkalmazzuk őket, miután a könyv későbbi részében megvizsgáltuk az állampolgári kötelességek alapját és körét. Addig azonban vegyük szemügyre a munkaerőpiac egy másik ellentmondásos alkalmazását.

